

Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti **Verkkomakasiini**

Julkaistu 2009-03-17 URN:NBN:fi:juu-20093171160 © Jyväskylän yliopiston kirjasto

Sotasaalikirjat – kirjaston kummajaiset

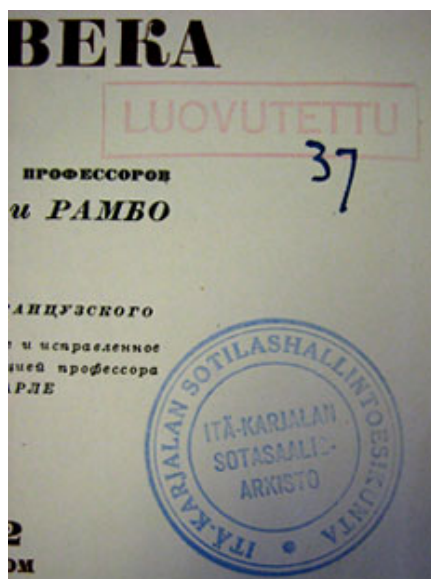
Pirkko Audejev-Ojanen
Toimistopäällikkö
Jyväskylän yliopiston kirjasto

Kirjojen kulkutiet voivat olla joskus erikoisia. Kirjatkin voivat joutua sodassa liikekannalle. Kirjaston kokoelmatoimiston päällikkö Pirkko Audejev-Ojanen kertoo artikkelissaan Itä-Karjalan sotasaalikirjojen kohtalosta Jyväskylän yliopiston kirjaston kokoelmissa.

Sotasaalikirjoilla tarkoitetaan tässä jatkosodan aikana miehitetystä Itä-Karjalasta Suomeen tuotuja teoksia. Kirjojen ja myös arkistoaineistojen keruu aloitettiin vuonna 1941 Itä-Karjalaan perustetun Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnan toimesta. Koottu kirja- ja arkistoaineisto nimettiin myöhemmin Itä-Karjalan Sotasaalisarkistoksi.

Arkiston aineisto koottiin keskitetysti Petroskoin yliopiston kirjastoon. Laajimmillaan se käsitti yli miljoona nidettä. Näistä valittiin aineistoa Suomeen lähetettäväksi. Suurimmat siirrot tapahtuivat vuonna 1943 ja evakuointia perusteltiin mm. turvallisuussyillä. Kirjoja oli tarkoitus toimittaa ainakin Helsingin ja Turun yliopistojen sekä Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun kirjastoihin mm. vapaakappalekokoelmien täydennykseksi. Helsingin yliopiston kirjasto toimitti sotasaalikirjoja paitsi julkisiin kokoelmiin, myös maaseudulle säilytettäväksi, esimerkiksi Kempeleeseen.

Hävityn sodan jälkeen välirauhansopimuksessa vaadittiin sotasaaliin palauttamista takaisin Neuvostoliittoon ja suurin osa siitä palautettiin.

Tulin vuonna 1966 nuorena opiskelijana töihin Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun kirjastoon. Historiaa kun opiskelin, niin huomioni kiinnittyi jo alkuvuosina leimoihin, joita esiintyi nimenomaan Fennica-kokoelman muutamissa kirjoissa. Leima oli ympyrän muotoinen ja reunassa luki Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunta ja keskellä Itä-Karjalan Sotasaalisarkisto. Leiman yläpuolella oli vielä punainen leima, jossa luki suurin kirjaimin LUOVUTETTU.

Asia unohtui minulta vuosikymmeniksi luonnollisista syistä. Se oli niitä asioita, joista ei saanut puhua. Muutamia vuosia sitten tapahtui kuitenkin kolme pikku asiaa peräjälkeen ja kiinnostuin sotasaalikirjoista uudelleen nimenomaan oman kirjastomme kannalta.

Eräs Kempeleestä kotoisin oleva jyvaskyläläinen bibliofiili kertoi syyn siihen, miksi hänen intohimonaan ja keräilynsä kohteena ovat nimenomaan kirjat, vaikka hän työskenteli ihan muulla alalla. Tapaus lapsuudesta oli jäänyt hänen mieleensä. Hän oli nuorena poikana jatkosodan aikana istunut reessä laatikkokasan päällä. Laatikoissa oli sotasaaliskirjoja, joita oltiin viemässä säilytettäväksi hänen kotitilansa kiviinavettaan. Ne kirjat vasta mielenkiintoisia olivatkin.

Mieleeni tuli, että tällaisia silminnäkiöitä olisi hyvä etsiä ja haastatella tutkimuksia varten. Tuleva bibliofiilimme oli varmaan silmäillyt iltapuhteinaan aarteita. Ehkä mieleen oli jäänyt jotain siitä, millaista aineistoa Suomea varten oli valittu. Tiedän, että tämän henkilön yksi keräilykohteista on suomalais-ugrilaisia kansoja koskeva kirjallisuus.

Samoihin aikoihin löysin sattumalta kirjastomme arvokkaista luetteloimattomista pienpainatekokoelmista kansion, jonka päällä luki "Itä-Karjalaa varten painettua pikkukirjallisuutta". Mielenkiintoisessa kansiossa oli aineistoa myös tästä luovutetun alueen kirjallisuudesta. Lopuksi kuulin, että tamperelainen tutkija Ilkka Mäkinen oli keskustellut johtajamme kanssa meillä olleiden sotasaaliskirjojen kohtalosta.

Ja todella myös täällä Jyvaskylän yliopiston kirjastossa on näitä kirjoja ollut. Tosin lukumääristä ei ole vielä löytynyt tietoa eikä taida löytyäkään. Jokseenkin varmaa on, että suurin osa aineistosta on aikoinaan palautettu kotimaahansa. Entinen esimieheni Eino Eskelinen arveli samaa. Hän tuli kirjaston palvelukseen vasta vuonna 1947, joten tarkempia havaintoja hänelläkään ei ole, sillä asia oli silloin jo ohi. Mutta sotasaaliskirjat sinänsä olivat hänelle tuttuja. Hän oli nimittäin harjoitteluajanaan Helsingin yliopiston kirjastossa aakkostanut niitä.

Sotaisaa saalista tämäkin. Kyrillisin kirjaimin kirjoitettu lukukirja karjalankielisiä lapsia varten: Fortunatova, Je. Ja. / Luvenda knijga. 1 čuasti. Petrozavodsk, 1939.

Tarina kertoo myös, että Jyvaskylässä eräs - jo edesmennyt kirjastovirkailija - piilotteli saatuja kirjoja ja tästä syystä niitä joskus vieläkin putkahtaa varastoissa esiin. Kokoelmiin liitettyjä teoksia on meidän valtavasta aineistostamme mahdoton näin jälkepäin enää kerätä kasaan. Varastoista löytyi kuitenkin äskettäin muutamia venäjänkielisiä teoksia, joissa tämä leima oli. Kirjoja ei ole katsottu aiheelliseksi liittää ulkomaiseen kokoelmaan, mutta ne kannattanee säilyttää esimerkkinä siitä, miten sodan mainingit ovat tälläkin tavalla koskettaneet yliopistoamme.

Olisin kiitollinen, jos jollakulla olisi lisätietoa Jyvaskylässä säilytettynä olleiden

sotasaaliskirjojen kohtaloista. Kirjoja ei tarvitse enää palauttaa - Neuvostoliittoohan ei enää ole, ja lisäksi Suomi maksoi kertakorvauksena sotakorvausten yhteydessä 22 miljoonaa dollaria niistä aineistoista, joita ei jostain syystä voitu palauttaa.

Lähteet

Eskelinen, Eino, haastattelu 6.3.2009.

Jyväskylän yliopiston kirjaston vapaakappalearkisto. Pienpainatteen. Kansio: Itä-Karjalaa varten painettua pikkukirjallisuutta.

Mäkinen, Ilkka, Kirjat ja arkistot suomalaisten saaliina jatkosodassa. – Kansalliskirjasto 2006 n:o 2, s. 22-29.

Uitto, Antero, Neuvosto-Karjalan painatteen 1918-1944. – Bibliophilos 1997 n:o 3, s. 27-32.